

שלושה חודשים בתוככי משק-החלב בארה"ב

ביקרנו במוסדות ממשלתיים פדרליים, מקרימיים ועירוניים, קיבלנו פרטים מלאים על מערך החוקה, הפיקוח והרישום, המכוונים לשמירה על טיבו של החלב. ראינו את המעבדות של מוסדות אלה ואת עבודתן השיגרית. נתלוונו למפקחים שלהם בביקוריהם במשקים ובמחלבות ועמדנו מקרוב על צורת עבודתם ודרכי הדיווח שלהם. נסענו עם מובילי-חלב במיכליות ועקבנו אחר פרטי עבודתם. כן התעניינו באירגון חלר קת התוצרת ודגמי-הרכב המקובלים בעבודה זו. בדרום קליפורניה ניתנה לנו אפשרות, כאורחי חיו של השירות הווטרינארי הממשלתי, להכיר את תכנית המלחמה במאסטיסיס לפי השיטה הידועה בשם "שיטת קליפורניה לבדיקת מאסטיסיס" ולראות את ביצוע העבודה למעשה בהגמה מלאה.

ניתנה לנו הזדמנות להכיר מקרוב קואופרטיב של חקלאים, המקבל את כל החלב של חבריו, מעבד אותו ומשווק אותו בסיטונות ובקימעונות. ביקרנו באיגוד גדול של קואופרטיבים, המטפל בעודפי החלב של קואופרטיבים אלה מעבד אותם לחמאה ואבקת חלב כחוש ואחראי לשיי ווקם. היינו אורחיה של חברת סופרמרקטים גדולה אשר מפעילה בעצמה מחלבות וראינו את דרכי הכנת החלב ותוצרת החלב באריזה המותאמת לשיווק בסופרמרקט. בכל המקומות האלה התעניינו במיוחד בדרכים להבטחת טיב החלב והמוצרים המוגמרים.

סדר יומנו היה תמיד מלא וגדוש משעה מוקדמת בבוקר ולפעמים עד מאוחר בלילה, ואת ימי סוף השבוע ניצלנו על-פירוב לנסיעה ממרכז אחד למשנהו, ורק מעט זמן נשאר למנוחה והתרכזות. שקענו בים של רשימות שערכנו וחומר מודפס, שהוענק לנו ביד רחבה ולא היתה כל אפשרות להתמסר לכתיבת מאמרים תוך המשך הסיוור.

אחרי שובי הביתה ולעבודה, ואחרי שכבר מסרתי בעל-פה במסיבות שונות דו"חות חלקיים על השתלמותי, יש ברצוני להעלות פרקים מרשמי גם בכתב. הכוונה היא כמובן לא לדווח

בקבוצה של ארבעה ישראלים יצאנו לפי המלצת מועצת החלב, במסגרת הסיוע הטכני האמריקאי, ללמוד כיצד מייצרים בארה"ב חלב נקי במשק וכיצד מצליחים לשמור על איכותו בהובלה ובכל שלבי-העיבוד והשיווק — עד לשולחנו של הצרכן. היינו אורחיו של משרד החקלאות האמריקאי, אשר הכין למעננו תכנית סיור ולימוד מפורטת ודאג לכל דבר, גדול כקטן, ונהנינו ממידת הכנסת אורחים מצויינת. בהתאם לתכנית הוליכנו והדריכנו לאורכה ולרוחבה של מדינת הענק, לעתים — את ארבעתנו ביחד, ולעתים — נפרדו דרכנו, בהתאם לשטחי ההתעניינות של כל אחד ואחד.

היתה לנו הזדמנות להציץ במוסדות המחקר ותחנות הנסיון הפדרליים ולקבל מושג מה על תרומתם להתפתחות הענף. ביקרנו באוניברסיטאות אחדות, ובנוסף לנושאים המקצועיים בהם התעניינו, יכולנו להיווכח בקשר ההדוק הקיים בין האוניברסיטה, באמצעות מנגנון ההדרכה ומוריה, עם המשק ומוסדותיו הציבוריים. קיימינו מגע עם מוסדות ואירגונים המלווים את הענף, ועם פירמות פרטיות, המספקות לו ציוד וחומרי עזר. התרשמנו במיוחד מן האמצעים הגדולים המושקעים ע"י מפעלי-תעשייה גדולים בעבור דות מחקר, המכוונים לקידום הענף, ומן השירות המצויין שהם מגישים למשק ולתעשיית החלב. בסיוורים נרחבים שערכנו במדינות אחדות ביקרנו במשקים חקלאיים ובמחלבות רבות וקייבלנו פרטים מלאים על דרכי העבודה היומיומית בטיפול בבקר ובציוד, על החזקת המבנים, על חומרי ניקוי מקובלים ודרכי השימוש בהם, על בעיות מים וביוב, על הדברת הזבובים, על עבודת החליבה, סינון חלב, שמירתו וקירורו במשק, צורות הובלתו למחלבות, אופני המדידה של החלב, קבלתו במחלבה, איחסונו ועיבודו למוצרים שונים. סקרנו במיוחד מיתקנים לחלב בעלי-קווים ארוכים במשקים וגם במחלבות, אשר זה שנים לא פורקו, וניקויים נעשה בשיטת שטיפה במחזורי, ובמפעלים הגדולים — בעזרת מתקנים עם בקרה אוטומאטית.

לא בגלל מחלבות המצויות בו, כי אם בגלל משקי-החלב הרבים, הנקראים שם לא משק ולא חוזה כי אם מחלבה; ועוד נחזור למשמעות כינוי זה.

הסיור התחיל בחילול חג, ובכורח למצוא „גוי של שבת”. המדובר הוא כמובן לא בחג יהודי חלילה, אשר כשליחים רשמיים של מדינת ישראל נזהרנו מלפגוע בו, כי אם בחג העבודה האמריקאי, אשר במצוות קיומו זהירה האוכלוסיה סיה מאוד. ה„גוי של שבת” נמצא לנו בבחור יהודי, יליד טאקסאס ובוגר האוניברסיטה שלה, העובד שם כמדריך למכונות חליבה, או במילים אחרות — „חי הברון” של „עמק ציון”. יצאנו איפוא בבוקר מוקדם בכיוון דרומה, עשרות קילומטרים לאורך החוף הפאציפי, כשלצד הים מס' תדרים תושבי לוס-אנג'לס לעשרות אלפיהם לבילוי חגם, ולצידו השני של הכביש מצטופפות המשאבות של בארות-הנפט למאותיהן ומתנועעות בקצב של קהל חסידים הדבק בתפילתו.

בפנותנו מזרחה לתוך האיזור החקלאי קיבל את פנינו חמסין „בריא” עם קרוב ל-38 מ"צ, שחדר ממדבר נאואדה שבמזרח, והרגשנו את עצמנו ממש כמו בבית. האיזור נתון בשנים האחרונות בתהליך אורבאניזציה מהירה מאוד והשכונות עם בתים חד-משפחתיים על שטח דונם בערך, כולל גינת נוי קטנה, מגיעות כבר למרחקים עצומים ממרכז הכרך. המשק החקלאי נדחק ומתרחק ומותיר כשרידי העבר את משקי-החלב, או כפי שהם קרויים בפי אנשי המקום, ובצדק, מחלבות. המשקים האלה דומים מאוד זה לזה במערך המבנים והחצרות וכן בדרכי המימ' שק שלהם; הם צמודים זה לזה ובדרך כלל רק גדר או דרך פנימית מפרידה ביניהם. הבנין היחיד במשק הוא רפת החליבה עם חדרי-חלב וחדר המכונות — לרוב היא בנויה כרפת עמדות דו-טורית ל-60—80 פרות, אשר לאורכה מורכב צינור החלב, לתוכו חולבים ישר מן העטין, בלי שום תחנת ביניים. הרפת מוצבת עם החזית הצדקה שלה לצד הכביש ובמרחק 15 עד 20 מטרים ממנו. שטח זה משמש גינת נוי עם דשא וערוי גות פרחים וכן כמקום גישה למיכלית, האוספת את החלב.

מפורט מלא ממה שראיתי ולמדתי אלא לפרקים בלבד. אעלה אותם מתוך רשימותי ומתוך זכרוני לפי הערכתי את מידת העניין שהם יעוררו אצל הקורא. אתחיל איפוא בפרק הראשון.

הר הזבל הכי גבוה, או... איך מרפדים בקליפורניה

באחד הימים השיגני מכתב מידידי ומורי יעקב עצמון, ובו, בין היתר, בקשה נמרצת — ממש הוראה, בערך בזו הלשון: כיוון שהנך יורד לקליפורניה, ארץ הדומה מאוד באקלימה לארצנו, עדריה נודעים לתהילה בתנובותיהם הגבוהות וחלבה מצטיין בנקיונו לעומת החלב ביתר המדינות, אין זה כי אם פתרו את בעיות הרפד פתרון מלא ועליך ללמוד ענין זה על בוריו. לא תועיל שום תורה אשר תקנה לייצרן חלב נקי אם לא תביא לבוקרינו „בשורת ריפוד” אשר תוציא את פרותינו „מיון המצולה” של סככותינו העמוקות... הייתי כל כך מושפע מכנות הדברים עד ששכחתי את כל מה ששמעתי וקראתי על דרכי החזקת העדרים במדינת קליפורניה. שמתי את הוראת ידידי אל ליבי ויצאתי לדרך. רצה הגורל — או יותר נכון משרד הנסייעות של משרד החקלאות האמריקאי שערך את נסיעותי — שדווקא קטע זה של דרכי, ממדינת איובה לקליפורניה, מרחק של קרוב ל-2500 ק"מ, עשיתי ברכבת, מהלך שני לילות ויום. כיוון שאת יתר קטעי-מסעי עברתי באווירונים וראיתי את הארץ ממעוף הציפור, היתה זו הזדמנות טובה לראות גם משהו מתוך פרספקטיבה „אנושית” יותר. הנסיעה דרך ה„מישורים הגדולים” של מרכז היבשת ואח"כ דרך מדבר נאואדה החייתה בקירבי את נופ מרחב הנגב והערבה ושימשה כעין הכנה טובה להכניס אותי לאקלימה של קליפורניה אשר כמוהו באמת כאקלים ארצנו. עמוס רשמים לעייפה הגעתי ללוס-אנג'לס והתחלתי לתור את חלקה הדרומי של המדינה לפי תוכנית מוכנה מראש. בין היתר ביקרתי בשורה של משקים בשני אזורים קרובים לעיר — קרובים, כמובן לפי המושגים האמריקאים, 150—200 ק"מ — ב„עמק המחלבות” וב„עמק ציון”. הכינוי „מחלבות” בא לו לעמק

השנה. כמובן מאליו כל המזון מובא ממרח־קים גדולים ורק במקרים נדירים, בתנאי הובלה נוחים, זוכות הפרות בעונה מסוימת גם במעט אספסת ירוקה קצוצה.

המשקים האלה אינם מגדלים מאומה מן המס־פוא הדרוש להם וכן אינם מגדלים את פרותיהם, אלא קונים מבכירות הרות סמוך להמלטתן הראשונה. הוולדות נמכרים מיד אחרי הקולוסט־רום. גם במקרים שהמשק אינו רוצה לוותר על השגר שלו, הוא מוסר את עגלותיו לגידול לאזורי־מרעה מרוחקים תמורת תשלום לפי זמן או משקל מוסף. עיקר העבודה ב"משקים" אלה היא איפוא אביסת הפרות וחליבה, ומבחינת המשמעות המדויקת של המונח "מחלבה" הרי הוא מתאים יותר, ללא ספק, למשקים אלה מאשר למפעלי התעשייה המורכבים לעיבוד חלב.

מה אם כן בדבר הרפד והריפוד בהם פתחנו רשימה זו? פשוט מאוד: אין ריפוד ואין רפד — לא ימצא ולא ייזכר. הזבל המופרש בבית החלי־בה נשטף החוצה עם רחיצת הפרות והביתן ובחצרות אין מרפדים כלל אלא גורפים את הזבל מזמן לזמן ומרחיקים אותו אל מחוץ למ־שק. שיטת אחזקה זו איננה אופיינית למשקים הקרובים לעיר בלבד, היא מקובלת גם באזורים החקלאיים המובהקים, בהם רועה הבקר ואף מגישים לו מספוא באיבוסים, כי גם בהם אין מבנים לשיכון העדרים.

כעדות משכנעת לאימות תיאורי זה, אביא את... "הר הזבל הכי גבוה בעולם". נודעת להם לאמריקאים חולשה כמעט ילדותית ל"הכי גדול", ובכל מקום בארה"ב תמצא דבר שהוא "הכי": העיר הכי גדולה, הבנין הכי גבוה, הגשר הכי ארוך וכהנה וכהנה, וב"עמק־המחלבות", הר הזבל הוא הכי גבוה בעולם. הר זה דומה לתל שליד החפירות הארכיאולוגיות שלנו, והוא הוע־רם במשך שנים מזבל החצרות של משקי־הסבי־בה ואומדים את קיבולו בעשרות אלפי מטרים מעוקבים. לפניו היה לזבל ביקוש רב לזיכול הפרדסים, אבל עם התקדמות האורבאניזציה ודחיקת הפרדסים מזרחה למרחקים גדולים, פחת הביקוש לזבל זה, ומהר מאוד הוא הפך למטרד,

הפרות מוחזקות 365 יום בשנה מתחת לכיפת השמים בחצרות מגודרות ללא חתימת צל וללא כל הגנה בפני גשם או רוח. יש לזכור שהמדובר הוא בעדרים בעלי תנובה ממוצעת של 6000—7000 ק"ג חלב בשתי חליבות ביממה וגם למע־לה מזה. תנאי האקלים דומים מאוד לשלנו, עם עונת גשמים קצרה לערך, וממוצע של 350 מ"מ משקעים בשנה. כאמור, שרר בימי סיורי חמסין כבד, ובכל זאת מצאתי אפילו בצהרי היום את הפרות בשמש הלוהטת בחצרות, כשאחדות "עסו־קות" בהעלאת גירה, אחרות — באכילת שחת אספסת ריחנית וכן בכאלה ש"מתאמנות" בנשימה מזורזת תוך מאמץ לקלוט אור. החוואים אינם מתרגשים מזה כלל וכלל וטוענים, כי אלה הם התנאים ועל הפרות להסתגל אליהם. הרושם הוא, כי הן מסתגלות לא רע, אולם יחד עם זאת אפ־שר להניח בוודאות — וניסויים בתחנות החקר מאשרים זאת — כי אותם עדרים, בתנאי אחזקה מוגנים יותר, מוסיפים חלב אף על תנובתם הגבוהה שבתנאים הרגילים.

חצרות הפרות ערוכות מאחורי בית־החליבה ולעומק השטח ויוצא שחזית המשק כולו לצד הכביש היא קצרה ככל האפשר. הגדרות עשויות עץ קשה עם עמודים של 12 על 18 ס"מ, במרחק 3 מ' ביניהם ו־4 לוחות אופקיים של 15 ס"מ רוחב ו־3 ס"מ עובי. לשם יתר יציבות קבוע עוד לוח אחד באלכסון, היורד מראש כל עמוד לרגל שכנו. כל זה מסוייד בקפידה סיד לבן־צבע השולט בנוף. שטח החצר לפרה הוא גדול ומצאתי מידות של 30—50 מ"ר. קרקע החצרות הוא כמובן האדמה כפי שהיא, ורק במקרים נדיר־ים, כשהשטח לפרה הוא מצומצם ביותר, אתה מוצא חצרות מרוצפות. לאורך הגדרות בחוץ, ובגובה מתאים, קבועים איבוסיי־עץ מרווחים, אותם משתדלים להחזיק מלאים שחת במשך כל שעות היממה על מנת שהפרות תאכלנה ממנה ככל האפשר יותר. השחת שמורה במתבנים, אבל גם בגדישים פתוחים, במקביל לגדרות ובמרחק מטרים אחדים מהן, כך שהגשת השחת היא נוחה ביותר ואין היא מצריכה עבודה רבה. המזון המרוכז מוגש לפרות בזמן החליבה, בהתאם לתנובותיהן, וזהו תפריט המזון במשך כל ימות

ביקורת-החלב במושבים

„הרהוריו“ של אוריאל לוי לאחר סיורו בהילנד („משק הבקר והחלב“, חוברת 48) עוררוני „להרהר“ בשאלת ביקורת-החלב במושבים בארץ. פ. ל.

בשנים האחרונות גדלו בשיעור ניכר יחידות העדר במשקים המושביים, ואף באלה יש כבר אפשרות לערוך סלקציה חריפה ויסודית יותר; אולם באין ביקורת תנובה (לא לחלב ולא לשור מן), הרי חסר בעל העדר את הבסיס העיקרי לביצוע סלקציה תכליתית.

מדוע, בכל זאת, מהססים חברי המושבים להנהיג את ביקורת התנובה במשקיהם? אין כל ספק, שגם אצלנו אחד הנימוקים הוא — ההוצאה הכספית הגדולה הכרוכה בכך (כפי שזה היה גם בהולנד), ומוטל עלינו לבקש דרך כים כיצד להתגבר על תקלה זו. אולם, לדעתי, את הסיבה העיקרית באי-התפשטות הביקורת במושבים יש לראות בשיטת הביקורת הנקוטה בידי התאחדות מגדלי הבקר בארץ. אמנם מעי סיקה ההתאחדות צבא של מבקרים, הממלאים את תפקידם כהלכה במשק הקיבוצי, אבל לגבי המושבים מתקבל הרושם שביקורת התנובה בכל מושב לחדד היא כעין עסק פרטי. ההתאחדות מספקת, כמובן, גם למושבים את הטופסים, את הכלים וכדומה, וכן מעתיקה היא את הסיכומים כפי שמועברים אליה (אם בכלל נשלחים אליה). אבל לשם ביצוע עבודת הביקורת, על המושב עצמו לבקש את העובד המתאים ולמעשה אין כמעט כל אפשרות לפקח על עבודתו, כי בדרך כלל עצם ארגון העבודה, הוא ברוב המושבים כרוך בקשיים.

הדו"ח החודשי והשנתי מהמושב, כפי שהוא מתפרסם ע"י ההתאחדות, אינו מעורר כל ענין בחבר המושב כפרט, כי אין הוא מוצא בו נתונים על עדרו הוא.

לדעתי דרושה ריאורגניזציה של הביקורת במושבים ויש להשתית על העקרונות המקוריים בליים בארצות רבות, בהם משקי החלב הינם מהטיפוס של המשק המשפחתי, הדומה למשק המושבי שבארץ. האגודה המשקית של המושב אינה יכולה לבוא במקום „האגודות המקומיות“

רבות דובר כבר בארץ על אי-התאזרחות ביקורת התנובה במושבים. האגודות להזרעה מלאכותית אף מאשימות את המושבים שאינם בביקורת, כי אין הם משתתפים כלל למעשה בהוצאות הטיפוח וההשבחה של העדרים בארץ, ובגללם גם אי-אפשר להקדים בעריכת מבחן הצאצאים של הפרים (מחמת מיעוט הצאצאים המבוקרים). בנוסף לזה, נוכחו בזמן האחרון בכך שלביקורת התנובה, המבוצעת במספר מושבים ותיקים, אין ברוב המקרים, ערך רב לגבי עריכת מבחן הפרים, וזה משני טעמים אלה: (א) במשק מושבי בודד, בו מוחזקת בת הפר הנבחה, אין למצוא ברוב המקרים גם בנות-דורה (מקביל לות); (ב) תנובות החלב במשקים המושביים הן ברוב המקרים מתחת לרמה הממוצעת של העדרים שבמשקים קיבוציים, ועובדה זו עלולה לסלף או „לטשטש“ את תוצאות המבחן, ביחוד באותם המקרים שמספר הצאצאים הוא קטן.

אולם חשיבות ביקורת התנובה בשביל בעל העדר במושב בעינה עומדת, ובאופן מיוחד בזמן האחרון, כשמכונת החליבה הולכת וכובשת עמ' דות גם במשק המושבי המשפחתי. כיום אין עוד כל תוקף לטענת ה„מושבניק“ שהוא יודע על כושר ההנבה של כל אחת מפרותיו מ„הדלי“, כיון שלתוך דלי המכונה הוא מזרים תנובותיהן של 2 פרות לכל הפחות.

שזיכה את העמק ה„דל“ הזה ב„משהר“ שהוא הכי גדול מסוגו בעולם.

בנושא הריפוד יצאתי איפוא מקליפורניה המצליחה בידים ריקות, ומה בשורה אם כן אביא לבוקרינו בענין זה, שהוא כל כך כאוב אצלנו? או שמא יעיו אחד המשקים שלנו לצאת בעקבות החקלאים בקליפורניה?

על לקחים אחרים — גם חיוביים — ברשימה הבאה.

שלמה גל